

Багато розділів вітчизняної охорони здоров'я і суспільні відносини, пов'язані з наданням медичної допомоги, сьогодні не врегульовано на законодавчому рівні. Питання захисту прав пацієнтів, функціонування приватної медицини, регулювання маніпуляцій з генетичним матеріалом, значення біоетики і багато інших аспектів охорони здоров'я в даний час вирішуються практично в довільному порядку або в кращому разі на підставі підзаконних документів.

Значна кількість нині чинних законів про охорону здоров'я були прийняті до появи Конституції України, ключових кодифікованих документів. Ця обставина обумовлює необхідність і виправданість врахування вказаних обставин. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в країні, привели до появи нових відносин, що регламентуються цивільним законодавством. У зв'язку з цим норми правових актів у сфері охорони здоров'я, що не враховують такі зміни, фактично багато в чому стають такими, що не працюють, і цілі пласти проблем вітчизняної охорони здоров'я залишаються юридично невизначеними.

Таким чином, слід зазначити, що в даний час зростає роль і значення саме правових механізмів в управлінні охороною здоров'я. Назріла необхідність вдосконалення законодавчого забезпечення медичної діяльності, однією з ключових ознак якого повинно стати конструювання Медичного кодексу України. У зв'язку з цим право має відігравати роль своєрідного локомотива в пошуку нових напрямів для вирішення виникаючих проблем управління охороною здоров'я. Це сприятиме зростанню правової обізнаності лікарів, що в умовах сучасної України видається необхідним.

Література

1. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.

УДК 351.773

А.М. Коваль

БІОМЕДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ПРЕДМЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Життя і наука не стоять на місці, вони завжди в русі. У даний час в нашій державі дедалі частіше і змістовніше, як в загальних, так і наукових виданнях, виказуються думки і пропозиції щодо формування медичного права як окремої галузі права України. Переважна більшість авторів, які виказують такі пропозиції за своєю освітою і місцем роботи, в основному є працівниками охорони здоров'я, тому їх підхід до вирішення цієї проблеми є дещо спрощений і прямолінійний. Вони вбачають, що з оформлення медичного права як урегульованої правовими приписами галузі діяльності в Україні створяться певні можливості, що зможуть привести до поліпшення ситуації у сфері охорони здоров'я та до поліпшення соціального і матеріального становища медичних працівників [1].

Останнім часом проблемою розробки медичного права як комплексної галузі права України займається ряд науковців із середовища юристів.

Сучасний розвиток медицини пов'язаний із застосуванням різного роду технологій у біологічному світі, і в першу чергу викликає значний інтерес їх застосування щодо людини. У загальному доктринальному понятті біотехнологія – це промислове використання живих організмів або ж їхніх частин (мікроорганізмів, грибів, водоростей, клітин рослин і тварин, клітинних органів, ферментів тощо) для виробництва чи модифікації продукту, поліпшення рослин і тварин, а також у медичній практиці щодо людини.

Враховуючи вказане, можна зазначити, що *біотехнологія* означає сукупність прийомів та способів (а також самі процеси) з обробки живого матеріалу (людини взагалі, окремих людських органів, тканин, тварин, рослин, бактерій та ін.), які якісно змінюють «живий» об'єкт. Це можуть бути також методи впливу на «неживий» об'єкт, але за допомогою процесів, так чи інакше пов'язаних з «життям» у найширшому розумінні цього слова [1, с. 8-9].

Домінуюча частина правових приписів, які діють у сфері охорони здоров'я і надання медичної допомоги, належить до норм адміністративного права. Саме вони регулюють відносини, що виникають при формування і реалізації державної, регіональної і місцевої політики у сфері охорони здоров'я, закріплення і захисту прав людини і громадянина, застосування в лікувальному процесі лише дозволеної до використання медичної апаратури, лікарських засобів та лікувальних методик, контролю за якістю ліків, боротьби з інфекційними захворюваннями, здійснення державного санітарного нагляду і т.д. Так, вся управлінська та організаційна діяльність у сфері охорони здоров'я і надання медичної допомоги базується та регламентується адміністративно-правовими нормами. Наприклад, проведення діагностичної та лікувальної роботи нині передбачено відповідними нормативно-правовими актами, які затверджені наказами Міністерства охорони здоров'я України. Вони за своєю суттю є нормами адміністративного права.

Однак слід зазначити, що сфера охорони здоров'я охоплює надзвичайно широке коло суспільних відносин, у цій сфері виникають і реально існують відносини, які регулюються не тільки адміністративно-правовими приписами, а й правовими приписами, які регулюють суспільні відносини в цій сфері й містять ознаки, що характерні для конституційно-правових, фінансово-правових, цивільно-правових, трудових та кримінально-правових і ряду інших відносин.

Згідно з теорією права суспільні відносини виникають між суб'єктами-носіями прав і обов'язків відносно якихось стосунків. Аналізуючи поточне законодавство України, яке регулює сферу охорони здоров'я населення і надання особистості медичних послуг, слід зазначити, що головними суб'єктами конституційно-правових відносин у цій сфері охорони є фізична особа. Нею може бути громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, біженець, які потребують вжиття певних заходів, спрямованих на недопущення завдання їхньому здоров'ю, життю шкідливих наслідків. Вони звертаються за наданням медичної допомоги до відповідного медичного закладу, установи, і медичний

працівник чи медичний заклад, установа охорони здоров'я таку допомогу може надати. Відповідно, від вирішення питань, які виникають у сфері охорони здоров'я і надання медичних послуг особистості, у такі відносини можуть вступати різні суб'єкти права. Наприклад, суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері охорони здоров'я і надання медичних послуг можуть виступати: працівники адміністрації закладу охорони здоров'я (головний лікар, завідувач відділення чи старша медсестра); органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування чи їх посадові або ж службові особи (наприклад, з приводу реєстрації закладу, установи охорони здоров'я чи з приводу здійснення управління закладом, установою охорони здоров'я чи надання медичних послуг місцевій державній адміністрації, керівництва конкретним закладом, установою охорони здоров'я); адміністрація медичного закладу, установи і трудовий колектив (з приводу внутрішнього трудового розпорядку, організації роботи) і т.д. Але для того щоб вони могли бути суб'єктами адміністративно-правових відносин, вони мають бути наділені правосуб'єктністю. В адміністративних правовідносинах обов'язковим учасником виступає орган, який наділений державно-владними повноваженнями, або його посадова чи службова особа. Для цих відносин характерно те, що вони виникають з ініціативи однієї зі сторін і згода іншої сторони при цьому не потрібна. Це, наприклад, відносини у сфері охорони здоров'я чи надання послуг, пов'язані з питанням контролю над медичною та суміжними з нею професіями, контролю над лікарськими засобами, інфекційними захворюваннями, психічним здоров'ям, вимоги гігієни навколишнього середовища, професійної гігієни, організації служб охорони здоров'я та їх фінансування, організації міжнародної медико-санітарної допомоги тощо. Як я вже зазначав, а про це інтенсивно пишуть науковці, які досліджують вказану сферу діяльності держави, суспільства, у сфері охорони здоров'я населення і надання медичних послуг особистості, яка звертається до відповідних медичних закладів чи установ, виникають суспільні відносини, як регулюються правовими приписами не тільки однієї галузі права – адміністративного, а й правовими приписами інших галузей права, зокрема конституційного, фінансового, цивільного, трудового та ін.

Слід зазначити, що застосування біомедичних технологій викликало ряд кардинально нових проблем у галузі права й етики. Відносини в галузі охорони здоров'я людини серйозно ускладнилися. Завдяки новим можливостям, сьогодні ці відносини становлять собою дуже тісне переплетення прав і обов'язків досить значного кола осіб. Це явище становить нову характерну рису сучасних відносин у сфері медицини. Раніше відносини з приводу надання медичної допомоги, як правило, складалися між двома суб'єктами – лікарем і пацієнтом. У сучасній медицині суб'єктами відносин є як члени родини пацієнта, які мають свої інтереси і свої права (наприклад, у разі діагностики спадкоємних захворювань), так і треті особи (наприклад, донор статевої клітини, усиновителі сурогатної дитини та ін.) [2, с. 10].

Спеціалізація правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони здоров'я, на думку автора, дозволила б вирішити ряд серйозних проблем як у

сфері надання медичних послуг, так і у самій сфері правозастосування. Насамперед, ці проблеми обумовлені відсутністю єдиних принципів для організації охорони здоров'я в нашій країні, розрізненістю вимог до здійснення медичної діяльності в різних напрямках. Основи законодавства України про охорону здоров'я, Закон України від 19 листопада 1992 року [4], на жаль, не забезпечують уніфікації принципів і правил для всіх напрямів медичної діяльності у сфері охорони здоров'я. Створення спеціальної галузі права і законодавства, яким, на думку автора, має стати «медичне право», дозволить більш предметно реалізувати конституційне право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, дозволить звести воедино всі правові норми, що стосуються функціонування медичної галузі, виключити дублювання і колізії. Сферою правового регулювання в цю галузь права і законодавства повинні ввійти не тільки правові приписи, що стосуються питань охорони здоров'я, але і норми права, які регламентують господарсько-правовий режим реалізації медичних послуг, медичне страхування, соціальний захист незахищених верств населення, науково-дослідну діяльність медичних установ та закладів, участь медичних працівників у виконанні покарань та інші питання, що стосуються медичної діяльності. Слід зазначити, що досить значне коло прав і обов'язки лікаря та пацієнта, а також інших зацікавлених осіб не досить чітко позначене в сучасному національному законодавстві. Не урегульованість зазначених питань призводить до правових колізій та зловживань з боку лікарів, порушення в процесі надання медичних послуг життєво важливих та інших прав хворих і їхніх близьких.

Таким чином, на порядку денному розвитку національної правової науки, як відмічає З. Гладун [3, с. 46], постає питання про об'єднання правових норм, які регулюють сферу охорони здоров'я населення і надання медичними закладами і установами медичних послуг особистостям, в окрему галузь права і про можливість її самостійного існування. Термін «медичне право» почав зустрічатися у вітчизняній правовій літературі десь у 80-х роках минулого століття, і його прихильник Н. Болотіна вважає, що на сьогодні є всі підстави визнати існування медичного права як самостійної галузі права. Таким чином, відносно постановки питання слід зазначити, що, *по-перше*, правові норми, які регулюють суспільні відносини, які складаються у сфері охорони здоров'я і надання медичних послуг, діють у сфері суспільного буття, науки і практики, яка доволі чітко відокремлена від інших життєвих сфер і має свою яскраво виражену специфіку.

По-друге, об'єднання всієї сукупності правових приписів, що регулюють цю сферу, можливе лише за умови виявлення і виділення (окреслення) якісно специфічного предмета правового регулювання, якими є правовідносини, що виникають у сфері організації охорони здоров'я і життя населення і надання особистостям медичної допомоги. Це може бути профілактика, діагностика, лікування захворювань людей та їх реабілітація.

Якщо говорити про медичне право, то, на думку З. Гладуна, йому притаманна низка специфічних рис, а це, *по-перше*, наявність спеціальних правових приписів, які пов'язані з: методикою діагностики і лікування захворювань;

проведенням медичних оглядів та обстежень; здійсненням різноманітних медичних маніпуляцій; хірургічним втручанням у тіло людини; встановленням ступеня втрати працездатності; проведенням штучного запліднення; стерилізацією чоловіків і жінок; констатацією смерті тощо. Вказані правові приписи, що регулюють суспільні відносини з медичною «забарвленістю», є водночас біологічними та технічними (техніко-біологічними) і правовими, оскільки обов'язкові для всіх медичних працівників незалежно від місця їх праці та форми власності закладу охорони здоров'я, в якому вони працюють.

По-друге, у структурі медичного права значне місце займають норми про соціальний захист особи при вжитті медичних заходів до людини: при лікуванні лікарськими засобами; проведенні медичного втручання відносно неї; обмеженнях щодо донорства; встановлення у визначених законом випадках обов'язкових медичних оглядів; вакцинації; застосування мір примусового лікування тощо.

По-третє, правові приписи, які регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я і надання медичних послуг, мають тісний зв'язок з нормами як загальнолюдської, так і професійної медичної моралі, медичною етикою (біоетикою). Етичні норми виступають нормами-принципами, котрі забезпечують всю сферу медичної діяльності [4, с. 47].

Підводячи підсумок вказаному, слід констатувати, що формування й утвердження медичного права як окремої комплексної галузі правової системи України дозволить предметно акцентувати увагу як законодавця та інші органи державної влади, так і українських юристів-науковців і практиків на проблемних питаннях правового регулювання суспільних відносин у цій сфері охорони здоров'я населення та надання медичних послуг особистостям.

Література

1. Сальников В.П., Старовойтова О.Э. и др. Биомедицинские технологии и право в третьем тысячелетии: Науч. изд. / Под ред. В.П. Сальникова. – СПб.: Санкт-Петербург. ун-т МВД России. Академия права, экономики и безопасности жизнедеятельности; Фонд «Университет», 2003. – С. 10.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ.
3. Гладун З. Проблеми формування медичного права України // Юрид. вісник України. – 2007. – № 4. – С. 45-48.
4. Там само. – С. 47.